

PRODUCTION OF IMMORTELE IN DALMATIA

PROIZVODNJA SMILJA NA PODRUČJU DALMACIJE

STIPANOVIC, Branka

Abstract: *The paper presents potential positive outcomes of the implementation of the agro-cluster for production and processing of immortelle in Dalmatia. The incentive for research arises from inadequate state of agricultural production in Dalmatia and Croatia in general. Agricultural production is not competitive due to fragmentation of agricultural terrains and insufficient degree of economic association of small and medium-sized businesses in the agricultural sector.*

Key words: *association of farmers, immortelle, agricultural production*

Sažetak: *U radu se razmatraju potencijalni pozitivni ishodi implementacije agroklastera za proizvodnju i preradu smilja na području Dalmacije. Motivacija za odabir predmeta istraživanja proizlazi iz neadekvatnog stanja u poljoprivrednoj proizvodnji na području Dalmacije i RH u cjelini. Poljoprivredna proizvodnja nije dovoljno konkurentna uslijed usitnjenosti i fragmentiranosti poljoprivrednih posjeda te nedovoljnog stupnja gospodarskog udruživanja malih i srednjih poduzetnika u poljoprivrednom sektoru.*

Ključne riječi: *udruživanje poljoprivrednika, smilje, poljoprivredna proizvodnja*

Author's data: dr.sc. Branka Stipanović, pred.v.š., OPG Žaja&Stipanović, Žaje 35 Vinovac, brankastipanovic7@gmail.com

1. Uvod

Europska unija ulaže značajne napore u revitalizaciju poljoprivredne proizvodnje koja je bila iznimno zanemarena i marginalizirana tijekom industrijalizacije gospodarstva. Republika Hrvatska ima značajne potencijale za razvoj konkurentnosti u poljoprivrednoj proizvodnji te je stoga u radu obrađena tema osnivanja agro-klastera za proizvodnju i preradu smilja na području Dalmacije. Cilj istraživanja je utvrditi na koji način gospodarsko okrupnjavanje putem klastera može eliminirati probleme u poljoprivrednom sektoru na razini RH s naglaskom na proizvodnju smilja u Dalmaciji. Rad se sastoji od šest poglavlja. Nakon uvodne cjeline, analizirano je postojeće stanje i organizacija poljoprivredne proizvodnje u Republici Hrvatskoj. Definicija i obilježja klastera kao koncepta koji se odnosi na gospodarsko udruživanje predstavljeni su u trećem poglavlju rada. Četvrto poglavlje posvećeno je elaboraciji razloga za gospodarsko udruživanje poljoprivrednika u klastere. U petom poglavlju je razrađen prijedlog osnivanja agro-klastera za proizvodnju i preradu smilja na području Dalmacije s ciljem maksimalnog iskorištavanja ekonomskih i razvojnih potencijala navedene djelatnosti. Zaključci istraživanja prikazani su u šestom poglavlju.

2. Postojeće stanje i organizacija poljoprivredne proizvodnje u Republici Hrvatskoj

U razdoblju razvoja industrijskog društva, poljoprivredni sektor je bio obilježen značajnom degradacijom i propadanjem uslijed trenda urbanizacije društva. Velik broj seoskog stanovništva napustio je svoja prebivališta radi preseljenja u urbane sredine što je oslabilo gospodarsku i demografsku osnovicu razvoja ruralnih prostora. U posljednjim desetljećima se na razini Europske unije promovira koncept lokalnog razvoja, kao „razvoja odozdo“ koji zagovara policentrični pristup regionalnom razvoju, odnosno uravnoteženi razvoj urbanih i ruralnih sredina sukladno načelima gospodarske, socijalne i ekološke održivosti. „To prije svega znači da valja zagovarati koncept gospodarstva koji će u prvi plan staviti male i srednje gospodarske strukture“ [6]. Malo poduzetništvo se poima kao pokretač i temelj održivog razvoja ruralnih prostora na razini Europske unije.

Zbog nesustavnog pristupa razvoju poljoprivrede tijekom razdoblja industrijalizacije, sadašnje stanje poljoprivredne proizvodnje u Republici Hrvatskoj obilježava visok udio neobrađenih i zapuštenih poljoprivrednih zemljišta kao i vrlo usitnjena struktura vlasništva nad poljoprivrednim zemljištem koja onemogućuje konkurentno i profitabilno poslovanje poljoprivrednih gospodarstava. Fragmentiranost i usitjenost vlasništva udružena s nedostatkom institucionalne potpore razvoju poljoprivrede dovela je do nedostatka motivacije i inicijative za značajnijim angažmanom radno aktivnog stanovništva u navedenoj djelatnosti. Tako sadašnje stanje u poljoprivrednoj proizvodnji na razini RH obilježava jaz između potencijala za razvoj poljoprivrede koji se ogleda u visoko kvalitetnim agronomskim resursima za razvoj poljoprivrede i stupnja konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje [3]. Neadekvatan stupanj

razvijenosti poljoprivredne proizvodnje i konkurentnosti iste temeljni je razlog zbog kojeg je potrebno provesti procese okrupnjavanja u poljoprivredi udruživanjem poljoprivrednih proizvođača u agro-klastere.

3. Pojam i obilježja agro-klastera

Agro-klasteri su oblik klsterskog udruživanja u poljoprivrednom sektoru te predstavljaju koncentraciju međusobno povezanih sudionika u poljoprivrednoj proizvodnji. Agro-klasteri se mogu protezati kroz sve faze lanca vrijednosti u poljoprivrednom sektoru te uključivati dobavljače, poljoprivredne proizvođače te distributere i trgovce poljoprivrednim proizvodima. Uobičajeno je da u agro-klastere nisu uključeni samo sudionici iz privatnog sektora, već i pripadnici akademskog sektora kao nositelji inovacijskih sposobnosti i znanja i vještina klastera te institucije iz javnog sektora koje pružaju institucionalnu podršku klsterskom razvoju [9]. Za klstersko je udruživanje karakterističan istovremeni odnos suradnje i konkurencije između pojedinih poljoprivrednih proizvođača učlanjenih u agro-klastere. Upravo istodobnost suradnje i konkurencije rezultira težnjom za kontinuiranim unaprjeđenjem kvalitete ponude poduzetnika u turizmu čime se dodatno jača konkurentnost [1].

Agro-klastere i klasterne općenito je potrebno sagledati i iz pravne i organizacijske perspektive. Agro-klasteri predstavljaju konceptualni oblik suradnje malih i srednjih poduzetnika u poljoprivrednoj i uz poljoprivredu vezanim djelatnostima, ali klaster nije prepoznat kao pravno-organizacijski oblik u pravu trgovačkih društava RH. Pravno-organizacijski oblik udruživanja poljoprivrednika u zakonodavstvu RH su poljoprivredne zadruge. „Zadruga je dragovoljno, otvoreno, samostalno i neovisno društvo kojim upravljaju njezini članovi, a svojim radom i drugim aktivnostima ili korištenjem njenih usluga, na temelju zajedništva i uzajamne pomoći ostvaruju, unaprjeđuju i zaštićuju svoje pojedinačne i zajedničke gospodarske, ekonomske, socijalne, obrazovne, kulturne i druge potrebe i interese i ostvaruju ciljeve zbog kojih je zadruga osnovana“ [12]. Definicija zadruge naglašava ulogu solidarnosti i uzajamnosti u osiguravanju ekonomskih dobrobiti članova zadruge. Iz definicije zadrugarstva se razlučuje da uzajamna pomoć podrazumijeva razmjenu resursa i promicanje zajedničkih ciljeva kako bi članovi zadruge osigurali opstanak na tržištu. Poticanje okrupnjavanja u poljoprivrednom sektoru osigurano je i putem institucionalne i financijske podrške malim i srednjim poduzetnicima u poljoprivredi na razini Europske unije. U tom je smislu važno istaknuti ulogu mjere 9.1. iz Programa ruralnog razvoja pod nazivom „9.1. "Uspostava grupa i organizacija proizvođača u poljoprivrednom i šumarskom sektoru“ [5]. Iako se pojmovno razlikuju, klasteri i proizvođačke organizacije u poljoprivredi su sadržajno istovjetni koncepti koji se provode s ciljem jačanja konkurentnosti poljoprivrednog sektora.

4. Razlozi za okrupnjavanje poljoprivrednika u agro-klaster

U prethodnom poglavlju je istaknuto da su specijalizacija i ekonomija obujma temeljne prednosti koje proizlaze iz gospodarskog udruživanja i okrupnjavanja poljoprivrednih subjekata u klaster. U nastavku će se detaljnije elaborirati razlozi i prednosti ulaska poljoprivrednika u klastere.

4.1. *Zajednička nabavka resursa i razmjena resursa*

Sudionici agro-klastera imaju mogućnost zajedničke nabavke potrebnih materijalnih resursa (inputa) u poljoprivrednoj proizvodnji. Udruživanje jača pregovaračku moć i poziciju sudionika klastera na tržištu nabave te omogućuje viši stupanj kontrole nad cijenama, načinom plaćanja i rokovima isporuke potrebnih inputa. Temeljna prednost koja proizlazi iz udruženog nabavljanja materijalnih resursa je niža cijena sirovina koja doprinosi racionalizaciji troškova.

Prednosti udruživanja nisu ograničene samo na nabavku materijalnih resursa. Mali i srednji poduzetnici su kategorije poslovnih subjekata koje imaju izuzetno otežan pristup eksternom financiranju. „Visoki standardi procjene rizika i visoki iznosi osiguranja vraćanja bankarskih kredita među glavnim su ograničenjima. U prevladavanju ovih teškoća poslovne tvrtke nastoje ostvariti druge izvore financiranja“ [7]. Nemogućnost pristupa eksternim izvorima financiranja od strane banaka zbog nedostatka instrumenata osiguranja kredita glavni je razlog nemogućnosti pokretanja poslovanja u prvotnim fazama životnog ciklusa malih i srednjih poduzeća. Okrupnjavanjem se nadvladava navedena prepreka jer se rizici financiranja razmjerno dijele među većim brojem sudionika. Osim toga, malim i srednjim poduzetnicima u poljoprivredi se osiguravaju bespovratna financijska sredstva iz spomenute mjere 9.1. U osiguranju financijske potpore agro-klasterima važnu ulogu imaju regionalne razvojne agencije.

U suvremenom poslovanju veliku ulogu ima osiguranje nematerijalnih resursa u poslovanju, a ti se resursi odnose na znanja, vještine i informiranost u poslovanju. Poljoprivreda je iznimno dinamična znanost u kojoj se bilježe trendovi modernizacije proizvodnje, a jedan od značajnijih trendova je razvoj ekološke proizvodnje za kojom se bilježi značajan porast potražnje [3]. U stjecanju znanja i vještina o suvremenim poljoprivrednim tehnologijama, osobito važnu ulogu ima suradnja sudionika klastera s akademskom zajednicom s ciljem inoviranja tehnologije proizvodnje i, posljedično, jačanja konkurentnosti i stjecanja pozitivnih razlikovnih prednosti na tržištu.

4.2. *Zajednički tržišni nastup sudionika klastera*

Pojedinačni poslovni subjekti u poljoprivrednom sektoru imaju ograničene količine proizvodnje i nedostatne financijske resurse za samostalnu provedbu promotivnih politika. Nedostaci samostalnog nastupa se ogledaju i u mogućnostima pristupa veletrgovinskim i malotrgovinskim kanalima prodaje ili kanalima prodaje u hotelijerstvu i ugostiteljstvu (HoReCa) segment. Udruživanje omogućuje izradu

zajedničke marketinške strategije i sustavan pristup razvoju politike proizvoda i usluga, cjenovne, prodajne i promotivne politike. Primjenom marketinške orijentacije u poslovanju i jačanjem pregovaračke moći se znatno povećavaju tržišne mogućnosti sudionika klastera kako na domaćem tako i na međunarodnim ciljnim tržištima. Rezimirajući temeljne razloge za ulazak u klastere, to su „zajednički nastup na tržištu, smanjenje troškova, integriranje ponude, zajednički marketing, edukacija članova i veći utjecaj na poslovno okruženje“ [10]. Udruživanjem se kreiraju sinergijski učinci koji se ogledaju u jačanju tržišne pozicije sudionika klastera.

4.3. Klasteri kao oblik revitalizacije regionalnog razvoja

Europska unija obilježena je visokim stupnjem neujednačenosti u regionalnom razvoju, a područja koja imaju najznačajnije poljoprivredne potencijale obično su obilježena socio-gospodarskim zaostajanjem [6]. Udruživanjem poljoprivrednih poduzetnika u klastere se postiže revitalizacija regionalnih vrijednosti i regionalne autentičnosti te se ostvaruju mogućnosti ekonomskog uzleta regije.

5. Prijedlog osnivanja agro-klastera za proizvodnju smilja na području Dalmacije

Smilje je ljekovito bilje koje na području Dalmacije ima tradicionalnu primjenu u pučkoj medicini i prirodnoj kozmetici. O ulozi smilja u prirodnoj kozmetici i zdravstvenim dobrobitima svjedoči i činjenica da je latinski naziv ove biljke *Helichrysum italicum Immortelle*, odnosno biljka koja daje besmrtnost. Kako na globalnom tržištu raste svijest o prednostima prirodne kozmetike iz ekološkog i tradicionalnoj uzgoja, tako raste i globalna potražnja za smiljem od strane farmaceutskih tvrtki i tvrtki u kozmetičkoj industriji [8]. Smilje je trajna biljka iz roda *Helichrysum* i porodice *Asteraceae*, s preko šest stotina vrsta. Najznačajnije vrste smilja koje rastu na prostoru Republike Hrvatske su *Helichrysum arenarium* koje se naziva i vječnim cvijetom te *Helichrysum italicum* kao primorska vrsta smilja (slika 1). Upravo *H. italicum* ima osobito značajnu komercijalnu primjenu pri proizvodnji eteričnog ulja smilja koje se dalje koristi za izradu ljekovitih i kozmetičkih pripravaka. Poljoprivredni subjekti koji se bave uzgojem smilja trebaju ishodovati dopuštenje od Ministarstva zaštite okoliša i prirode jer je smilje uvršteno u zaštićeno bilje [8].

Uzgoj i branje smilja u Dalmaciji danas funkcionira kroz suradnju pojedinih poljoprivrednih subjekata s otkupljivača koji u potpunosti kontroliraju visinu otkupnih cijena jer imaju znatno višu pregovaračku moć na tržištu od malih poljoprivrednika. Drugi značajan problem u dosadašnjoj organizaciji prikupljanja i branja smilja je visok udio sive ekonomije koja cjenovno ugrožava poslovanje legalnih subjekata [8]. Ostali problemi u postojećem sustavu proizlaze iz činjenice da nije razvijen cjelokupan lanac vrijednosti, od sirovine do eteričnog ulja smilja kao finalnog proizvoda. Pretežno se otkupljuje sirovina koja se prerađuje u inozemstvu u eterično ulje. Ovim pristupom se zanemaruju ekonomski potencijali i potencijali za zapošljavanjem u preradi smilja koja može značajno pridonijeti regionalnoj revitalizaciji ruralnih područja Dalmacije.

Osnivanjem agro-klastera za proizvodnju smilja je moguće podići cjelokupnu proizvodnju na višu razinu i u potpunosti iskoristiti značajne izvozne potencijalu u navedenoj djelatnosti. Sudionici klastera imali bi zajednički pristup svim potrebnim resursima pri uzgoju smilja, s posebnim naglaskom na podršku akademske zajednice u pogledu tehnologije uzgoja smilja. Okrupnjavanjem bi se postiglo pojeftinjenje cijene potrebnih sirovina i opreme. Najznačajniji problem je nerazvijenost i nizak stupanj tehnološke sofisticiranosti pri proizvodnji eteričnog ulja smilja. O primjeni visokotehnoloških preradbenih kapaciteta uvelike ovisi i konkurentnost finalnih proizvoda na domaćem i međunarodnom tržištu. Tu tvrdnju potvrđuje činjenica da je jedna od globalno najznačajnijih tvrtki u proizvodnji eteričnih ulja *Young living* razvila vlastiti patentirani sustav proizvodnje eteričnog ulja sa standardiziranim i sofisticiranim pristupom kontroli kvalitete ulja pod nazivom *Seed to Seal* [4].

Pojedinačni poljoprivredni subjekti uglavnom nemaju dovoljne financijske i kadrovske resurse da bi samostalno pokrenuli proces destilacije smilja primjenom visokotehnoloških rješenja uz sustav kontrole kvalitete. Da bi se navedene prepreke eliminirale, ključno je udruživanje i klaster, suradnja s akademskom zajednicom na razvoju tehnologije i procesnih koraka u destilaciji smilja te pristup bespovratnim sredstvima financiranja iz Programa ruralnog razvoja u sklopu mjere 9.1. Pokretanjem destilacije smilja stvaraju se preduvjeti za samostalan izlazak sudionika klastera na tržište te se eliminira ovisnost o otkupljivačima koja ima karakter monopsona ili ovisnosti o jednom kupcu.

Pokretanje klastera ujedno omogućuje priliku za zajednički nastup na tržištu utemeljen na jedinstvenoj marketinškoj strategiji s prepoznatljivom markom eteričnog ulja te premijskom cijenom zahvaljujući kvaliteti sirovine i standardima proizvodnje. Udruženi u klaster, proizvođači raspolažu dostatnim količinama eteričnog ulja i pregovaračkom moći za nastupanje pred značajnim međunarodnim veleprodajnim lancima. Osnivanjem agro-klastera u proizvodnji smilja je moguće pretvoriti komparativne prednosti Dalmacije u konkurentske prednosti koje se ogledaju u ekonomskim i društvenim prednostima kroz povećanje novostvorene vrijednosti i pokretanje ciklusa zapošljavanja lokalnog stanovništva.

6. Zaključak

Poljoprivredna proizvodnja u Hrvatskoj ima priliku za značajan gospodarski uspon putem udruživanja pojedinih poljoprivrednih proizvođača u klastere. Na temelju udruživanja u agro - klastere je moguće postići brojne prednosti poput racionalizacije troškova sirovina, olakšanog pristupa financijskim resursima i dijeljenja znanja, vještina i informacija koje su važna osnova konkurentske prednosti. Agro-klasteri pridonose specijalizaciji pojedinih sudionika i stvaranju ekonomije obujma kroz smanjenje troškova.

7. Literatura

- [1] Bošković, G. i Jovanović, A. (2009). Utjecaj klastera na konkurentnost i regionalni razvoj industrije. *Economic Themes*, Vol.47, br. 1/2009, str. 107-119.
- [2] Ćiriković, E. (2013). Klaster organizacija kao faktor konkurentnosti malih i srednjih preduzeća. *Tranzicija*, God. 15, br. 31/2013, str. 87-95.
- [3] Gugić, J.; Grgić, I.; Dorbić, B.; Šuste, M.; Džepina, M. i Zrakić, M. (2017). Pregled stanja i perspektiva razvoja ekološke poljoprivrede u Republici Hrvatskoj. *Glasnik zaštite bilja*, God. 40., br. 3/2017, str. 20-30.
- [4] <http://seedtoseal.com/en> (pristup 15.02.2018.)
- [5] <http://www.apprrr.hr/mjera-9---uspostava-proizvodackih-grupa-i-organizacija-2076.aspx> (pristup 02.02.2018.)
- [6] Nejašmić, I. (1991). Moguća revitalizacija sociodemografski depresivnih područja Hrvatske. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, God. 29, br. 111-114/1991., str. 11-24.
- [7] Pešić, M. (2011). Financiranje malog i srednjeg poduzetništva u Republici Hrvatskoj. *Ekonomski vjesnik: Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues*, God. 24, br. 2, str. 430-435.
- [8] Pohajda, I.; Dragun, G. i Puharić, L. (2015), *Smilje*. Ljekovito i aromatično bilje, Savjetodavna služba, Zagreb
- [9] Stipanović, B. (2017). *Odredišni menadžment čimbenik integralne povezanosti primorskog i ruralnog razvoja* (doktorska disertacija), Sveučilište Hercegovina, Mostar
- [10] Svržnjak, K.; Iličić, V. i Kantar, S. Razvoj ruralnog turizma kroz osnivanje klastera-primjer regionalno-turističkog klastera "Kuna". *Proceedings. 46th Croatian and 6th International Symposium on Agriculture. Opatija. Croatia*, str. 242-246.
- [11] Tijanić, L. (2009). Politika Europske unije u formiranju klastera. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, God. 22, br.1/2009, str. 149-167.
- [12] Zakon o zadrugama (NN 34/11, 125/13, 76/14)